

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΤΗΣ

ΚΑΘΗΓΕΣΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΑΥΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΙΓΓΛΕΣΗ

1893

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΡΣΙΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΜΑΡΚΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

ΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΡΙΑΣ

ΤΟΥ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΥ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΜΑΡΚΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

ΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΡΙΑΣ

ΤΟΥ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

«Εἰ διὰ τὸ αὐτοκίνητον ἢ ψυχὴ καὶ ἀθάνατος εἶναι δείκνυται — τούτῳ μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ αἰκίνητον, ἐκείνῳ δὲ τὸ ἀθάνατον — διὰ τί μὴ καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων ἀθάνατος, εἰ γὰρ καὶ ταύτῃ τὸ αἰκίνητον πρόσεστιν;»

Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ πολυύμνητος τῆς Ἐφέσου Μητροπολίτης, ἐγένετο ἀναντιρρήτως ὁ ἐξοχώτατος ἀνὴρ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐν τῇ πρώτῃ πεντηκονταετηρίδι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Οἱ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι Ἕλληνες ἀπέβλεπον πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἥρωα θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς δυνάμεως. Ἦτο τῶν θεολόγων ὁ κρᾶτιστος, διὸ καὶ ὁ νέος θεολόγος ἐπεκαλεῖτο παραβλλόμενος πρὸς τὸν ἀρχαῖον θεολόγον, τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον· ἦτο πολιτικός, ποιητής, μουσικός, διάνοια φιλοσοφική, ἀνὴρ τέλειος. «Θαυμάσιος ἄνθρωπος, πᾶσι πνευματικοῖς χαρίσμασι κεχαρισμένος καὶ παντοίας θείας σοφίας ἀνάπλεως», ὡς λέγει Θεόδωρος ὁ Ἀγαλλιανός¹. «Οὐ δύσιν ἢ τρισὶ κεκοσμημένος ἦν Μάρκος καλοῖς», λέγει Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὁ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κ)πόλεως πατριάρχης καὶ ἐθνάρχης ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ ἀναρρηθείς, «ἀλλὰ πάνθ' ὁμοῦ συνειληφῶς μεθ' ὑπερβολῆς ἀμείνων μὲν παντὸς παραδειγματος, εἰ ποτέ τι τοιοῦτον ἐκ θείας μοίρας γέγονεν ἐν ἀνθρώποις, κρείττων δὲ ἀπάσης μιμήσεως. Οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖνον προστησάμενος δόξει τι πράττειν μὴ ὅτι γὰρ ἀκριβῶς εἰκασθῆναι. τίς εἰπεῖν τὰ δέοντα ἰκανώτερος; θῦπτον ἂν μειέπεσεν Ὀλυμπος. . . ἢ ἐξελύθη καὶ ἔπαθέ τι πρὸς τὰς τῶν καιρῶν δυσκολίας ἢ ἀφῆκε τι τοῦ γροπήματος²». Ἐν τῷ ἱεράρχῃ τούτῳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνεβίω

1 Ἐν ἀνεκδότῳ πονήματι, εὕρισκομένῳ παρὰ τῷ σεβασμιωτάτῳ πρώτῳ Πατρῶν κ. Νικηφόρῳ, τῷ Καλογεράῳ.

2 Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου μονωδία ἐπὶ τῇ κοιμήσει τοῦ Μάρκου. Ὡς εἶπε αὐτὴν ἀκεραίαν ὁ σεβασμιώτατος πρώτῳ Πατρῶν κ. Νικηφόρος ὁ Καλογεράς.

τὸ ψυχικὸν σθένος, ὃπερ θαυμάζομεν ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἀθανασίῳ καὶ τῷ Βασιλείῳ· ἀλλ' ὁ Μάρκος συναρπάζει τὰς ψυχὰς ἡμῶν τῶν νεωτέρων ἔτι ἰσχυρότερον τῶν ἀγίων ἐκείνων ἀνδρῶν, διότι δὲν ἀγωνίζεται μόνον ὑπὲρ θρησκευτικῆς ἀληθείας καὶ ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας ὑπολαμβάνων ὀρθῶς τὴν τῆς πίστεως ἀνατροπὴν κοινὴν αὐτῶν ἀπώλειαν. Ἐκπεπληγμένοι δὲ πρὸ αὐτοῦ ἰστάμεθα καὶ ἰλιγγιωῦντες, ὅταν βλέπωμεν αὐτὸν ἐλπίζοντα, ἐνθα οὐδεμίᾳ διαφαινεταί ἐλπίς, ὅταν διὰ λόγων, οὓς ὁ νηφάλιος νοῦς παραδόξους καὶ ἀκαταλογίστους εὕρισκε, πειρᾶται ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ νὰ ἐμρυσήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπηλπικότεων τὰς ἀκραδάντους αὐτοῦ πεποιθήσεις, ὅταν προσπαθῇ νὰ πείσῃ τὸν νοῦν, ὅτι τὸ καταποντιζόμενον Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τοῦ μαρτυρίου δύναται νὰ σωθῇ. διὰ τοῦ θανάτου νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ὁ ψυχρὸς καὶ ἀκριβεστάτῃ τῆς λογικῆς τρυτάνῃ χαίρων λόγος δὲν δύναται ν' ἀποδεχθῇ μαντικῆς ψυχῆς χρησμούς· μόνον ὁμοίως ἐκείνῳ ἐνθουσιῶσαι καὶ εἰς τὴν πίστιν τῶν θαυμάτων ῥέπουσαι ψυχαὶ δύνασαι νὰ συγκινηθῶσιν ὑπὸ τοιούτων προφητικῶν διδαγμάτων. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπίστευσε τῷ Μάρκῳ καὶ ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ τὴν διὰ τοῦ μαρτυρίου ὁδόν, ἵνα σωθῇ, οἱ δὲ λόγοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, εἰ τῆς ψυχρᾶς λογικῆς τὰ πράγματα ἐξετάζοντες, ὑπελάμβανον παραφροσύνην τὴν τοῦ Μάρκου γνώμην καὶ περιεστοίχιζον ὡς ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν σαφῆ καὶ πιστευτὰ διδάσκοντα Μητροπολίτην Νικαίας Βησσαρίωνα, ὅστις ἀντιθέτως πρὸς τὸν Μάρκον ἰσχυρίζετο, ὅτι ὁ ἐπαπειλῶν τὸ ἔθνος κίνδυνος θὰ ἀπεσοβεῖτο μόνον διὰ τῆς βοήθειας τῆς χριστιανικῆς δύσεως, ἣν ὤφειλε νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος παρὰ τοῦ πάπα διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἀληθέστερον εἶπεῖν διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν. Ἡ ἱστορία ἀπέδειξεν ὅτι ὁ μάντις, ὁ ἐνθουσιαστῆς, ὁ τὰ παραδοξότατα διδάσκων Μάρκος διέβλεπε σαφῶς τὴν διὰ τῶν μελλόντων αἰώνων ἄφυκτον τῶν πραγμάτων πορείαν καὶ εἰσηγεῖτο ὀρθῶς τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ δὲ τὰ λογικὰ καὶ πειστικὰ προτείνων Βησσαρίων ἠγεῖτο ὁδοῦ, εἰς τὸ τῆς πολυφαρμάκου Κίρκης ἄντρον ἀγούσης, ἐν ᾧ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ φθέγμα καὶ φρόνημα μεταβλῶν θὰ ἀπώλλυτο. Ἐὰν δὲ ἡ διάσωσις ἔθνους τινὸς εἶνε σύμπραξις πρὸς διατήρησιν τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας καὶ πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς, ὁ Μάρκος ὑπεραγωνισάμενος τῆς ἐλευθερίας

τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀποτρέψας τὴν παράδο-
σιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παπικὴν Κίρκην συνέπραξε τῇ θείᾳ δημιουρ-
γίᾳ καὶ συνετέλεσεν, ἵνα μὴ ματαιωθῇ τὸ ἔργον αὐτῆς μηδ' ἐκμηδενισθῇ
ὁ ἐξ αὐτοῦ ἔρανος πρὸς συντέλεσιν τῶν θείων αὐτῆς βουλῶν. Τὸ δ' ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ὡς ἐν θείᾳ κιβωτῷ διασωθὲν ἐκ τοῦ ἐπελθόντος πο-
λιτικοῦ κατακλύσμου Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀφείλει τῷ Μάρκῳ εὐγνωμοσύ-
νην, ἴσην τῇ ἀπονεμομένῃ πρὸς τοὺς μεγάλους αὐτοῦ σωτῆρας καὶ προ-
βιβαστάς. Τὸν Μάρκον λοιπὸν δικαίως ὀφείλομεν νὰ γεραιώμεν ὡς συν-
εργὸν μὲν τῶν βουλῶν τῆς δημιουργίας, τῶν δὲ Ἑλλήνων θρησκευτικὸν
καὶ ἔθνικόν ἥρωα.

Τούτου τοῦ ἀνδρός ἡ τε θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ δράσις δὲν ἔτυχε
μέχρι τοῦδε ἀξίου ἐρευνητοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ δυνατὸν ν' ἀνεκφανῇ
τοιούτος, ἂν μὴ πρότερον περισυλλεχθῶσι καὶ ἐκδοθῶσι τὰ συγγράμματα
αὐτοῦ, ὧν βρῖθουσι μὲν τῆς Ἑσπερίας, βρῖθουσι δὲ τῆς Ἀνατολῆς αἱ
βιβλιοθήκαι. Καθ' ὅσον δ' ἐκτινάσσεται ὁσημέραι ὁ καλύπτων τὰρχαῖα
βιβλία κωνιορτός, νέα τέως ἄγνωστα τοῦ Μάρκου συγγράμματα εἰς τὸ
φῶς ἀνακύπτουσιν. Ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς ἀνεῦρεν ἐν τῇ
Μονῇ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης (κοινῶς Κοσινίτζης) κώδικα, ὃν ὑπολαμβάνει
αὐτόγραφον, περιέχοντα πλεῖστα συγγράμματα Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ.
Ὁ δὲ ἱερολογιώτατος Ἰάσων ὁ Βατοπεδινὸς περιέγραψεν ἐν τῷ «Σω-
τῆρι» (Τόμ. ΙΒ', τεύχει 8ῳ, σελ. 235, σημ. α) κώδικα χάρτινον τοῦ ΙΕ'
αἰῶνος ἐκ φύλλων 266 ἀποτελούμενον, ἀποκείμενον δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ
τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου. Περὶ τὰ 160 φύλλα τοῦ κώδικος τούτου
κατέχουσι συγγράμματα Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ὧν πολλὰ ἀνέκδοτα εἶτι.
Διαπρεπῆς δὲ ἱεράρχης τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, ὁ πρῶην Πατρῶν Νικη-
φόρος ὁ Καλογεράς ἀνεῦρεν ὡσαύτως ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς
Μόσχας τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Ἐφέσου συγγράμματα, ὧν τινὰ καὶ
ἀντιγράψας ἔχει*). Διὰ τῶν εὐρημάτων τούτων οὐ μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν

*) Ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς ἀριθμεῖ (ἐν Δελτίῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἔθνο-
λογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Β' σελ. 681) ὅκτῳ κώδικας Μάρκου τοῦ Εὐγε-
νικοῦ.

1) Τὸν ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀποκείμενον ἐκ δωρεᾶς τῆς ἱερᾶς Μονῆς Πέτρας.
2), 3) καὶ 4), ὧν τοὺς τόπους ὠρίζε τῷ κ. Α. Παπαδοπούλῳ τῷ Κεραμεῖ ὁ μα-
καρίτης Ἰωάννης Σακκελίων.

5) Τὸν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης, ὃν περιέγραψεν ὁ κ. Α. Π. Κεραμεὺς ἐν
τῷ Παραρτήματι τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ Ἑλλ. φιλολ. Συλλόγου σελ. 47-48 καὶ ἐν

συγγραμμάτων τοῦ Μάρκου ἠὺξήθη, ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ δράσεως γνῶσις ἡμῶν κατὰ πολὺ ἐπλουτίσθη. Ὁ κ. Α. Π. Κερραμεύς ἐξέδωκεν ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἐν τῇ Μαυρογοδατείῳ βιβλιοθήκῃ σελ. 98—105 ἐπιστολὴν Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, *Συναξάριον Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ* καὶ 16 ἔμμετρα πονημάτια. Ἐν δὲ τῷ Σωτήρι (ἐνθ') ἀνωτέρῳ) ἀνεδημοσίευσεν ἐκ τοῦ Βατοπεδινοῦ χειρογράφου πληρέστερον ἀπὸ διεσάρτησε διὰ προλόγου καὶ σημειώσεων ὁ ἱερολογιώτατος κ. Ἰάσων ἐ Βατοπεδινός τὸν διάλογον «*Αἰτίος ἢ περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης*». Καὶ ἐν τῇ «*Ἀληθείᾳ*» ἐδημοσιεύθησαν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 314 χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Ἁγίου Τάφου α') Δύο ὁμιλίαι κατὰ καθαρτηρίου πυρός, β) ῥηθεῖσαι ἐν τῇ πόλει Ψευραρία, καὶ β') Κεφαλαιώδης ἀπόκρισις πρὸς τοὺς παρὰ Λατίνων εἰρημένους λόγους περὶ τοῦ αὐτοῦ πουργατορίου (*Ἀλήθεια* 1890 ἔτος Α', τεῦχος Α', καὶ ἐξῆς). Ὁ δὲ σεβασμιώτατος πρῶτος Πατρῶν κύριος Νικηφόρος ὁ Καλογεράς ἀπὸ πολλοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μάρκου δόξας ἀσχολούμενος ἤρξατο νὰ ποιῇ ἡμᾶς μετόχους τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ σπουδασμάτων διὰ δημοσιευμάτων καὶ δημοσίᾳ γινομένων ἀναγνωσμάτων. Χαίροντες δὲ προσδοκῶμεν, ἵνα ἴδωμεν πάντα ταῦτα ἐν περιγεγραμμένῃ καλῇ εἰκόνι, ἀξίᾳ τοῦ τε εἰκονιζομένου ἤρωος τῆς πίστεως καὶ πατρίδος καὶ τῆς εἰκονιζούσης εὐσεβοῦς καὶ φιλοπάτριδος ψυχῆς τοῦ διαπρεποῦς ἱεράρχου¹.

τοῖς Ἀνεκδότοις Ἑλληνικοῖς συγγραμμάτιοις κτλ. τῆς Μαυρογοδατείου βιβλιοθήκης.

6) Τὸν ὑπὸ τοῦ E. Miller (Catalogue d. man. gr. de la biblioth. de l'Escurial σελ. 482) σημειωθέντα.

7) Τὸν ὑπὸ τοῦ J. Hardt (Catal. Cod. mss. gr. bibl. Bavaricae τόμ. I. σελ. 14) περιγραφέντα.

8) Τὸν ἐν Σινᾷ ὑπάρχοντα (V. Gardthausen, Catal. cod. Sinaiticorum σελ. 79).

Δὲν γινώσκουμεν, ἂν ἐν τοῖς ὀκτώ τούτοις κώδιξι περιλαμβάνονται ὁ ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου ἀποκείμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰάσονος τοῦ Βατοπεδινοῦ ἐν τῷ Σωτήρι, ὡς εἴρηται, περιγραφείς καὶ ὁ ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας, ἐξ οὗ ἀντέγραψέ τινα ὁ σεβασμιώτατος πρῶτος Πατρῶν κ. Νικηφόρος ὁ Καλογεράς.

1) Περὶ τῶν σωζομένων Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ συγγραμμάτων καὶ τῶν ἤδη ἐκδομένων ἰδὲ 1) Βιβλιοθήκην Φαβριχίου, τόμ. 11, σελ. 670—677, ἐκδ. Harles. 2) Α. Δημητράκου πούλου Ὁρθόδ. Ἑλλ. σελ. 99—105. 3) Migne, Patrolog. τόμ. 160. 4) Α. Νώροδ, ἐκδόγτα τῷ 1859 ἐν Παρισίοις συγγραμμάτια τινὰ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ. 5) Σ. Οἰ-

Οὕτω δὲ περὶ μὲν τῶν θεολογικῶν καὶ πολιτικῶν τοῦ Μάρκου δοξῶν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἐκ τῶν δεδημοσιευμένων αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ ἔργων ἔννοιάν τινα, περὶ δὲ τῶν φιλοσοφικῶν γινώσκομεν μόνον ἐκ τῶν ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι κατεσπαρμένων γνωμῶν ὅτι εἶνε τρίβων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδίᾳ γνωστῆς ἀκριβοῦς τῶν δογμάτων τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μάρκου οἱ λόγιοι ἡμῶν ἄνδρες ἦσαν διηρημένοι εἰς Πλαταϊκοὺς καὶ Ἀριστοτελικούς, τὴν δ' ἀντίθεσιν ταύτην μετήνεγκον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσέκειτο ἄρα γε μιᾷ τῶν φιλοσοφικῶν τούτων αἰρέσεων ὁ Μάρκος ἢ ἐπορεύετο ἐκλεκτικὴν τινὰ ὁδὸν ἀποδεχόμενος ἐξ ἐκτερέου φιλοσοφήματος πᾶν τὸ συντελοῦν πρὸς φιλοσοφικὴν θεμελίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας; Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ λυθῆ, ὅταν καὶ ἄλλα συγγράμματα Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ μάλιστα φιλοσοφικῆς ὑποθέσεως καταστῶσιν ἡμῖν γνωστά.

Ἐρανόν τινα πρὸς τὴν γνῶσιν ταύτην προσφέρομεν διὰ τῆς καταχωρισμένης ἐνταῦθα πραγματείας, ἣν ὀφείλομεν εἰς τὸν ζῆλον τοῦ ἀξιολύστου κ. Ἰάσονος, τοῦ Βατοπεδινοῦ, ὅς ἀντιγράψας αὐτὴν ἐκ τοῦ ἄνω μνημονευθέντος Βατοπεδινοῦ χειρογράφου ἔπεμψεν ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν. Ἐκφράζοντες αὐτῷ θερμὰς εὐχαριστίας ἐπὶ τῷ πολυτίμῳ δώρῳ παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ μὴ παύσῃται ἀναφρίνων καὶ διασαφῶν τὰ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους λαμβάνοντα συγγράμματα τοῦ θείου ἐκείνου ἀνδρός. Ἡμῶν δὲ τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἀρρήτως ὀχ' ἐπαυξήσῃ, ἂν καὶ ἄλλην τινὰ φιλοσοφικῆς

κονόμου «Βίον Γρηγορίου μητροπολίτου Εἰρηνοπόλεως καὶ Βατοπεδίου» Ἀθήνησι 1860 σελ. 63—71. 6) Ν. Σ. Καλούτσην, ἐκδόντα δύο ἀνεπιγράφους ἐπιστολάς ἐν Πανδώρας τόμῳ 5' σελ. 450—452 κατὰ κώδικα τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ βιβλιοθήκης (Plut. LXXIV, cod. XIII), ἃς ὁ Bandini ἀποδίδωσι Μάρκῳ τῷ Εὐγενικῷ. 7) Ἀλήθειαν, σύγγραμμα περιοδικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880 τόμ. Α' σελ. 5—6. 18—19. 34—35. 50 κέξ. 67—68. 106. 120—121. 135—137. 151—153. 158—162. 201—202. 217—218. 269—271. 8) Σωτηῆρα, τόμ. 12. σελ. 225—247. 9) Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως Ἀνέκδοτα Ἑλληνικὰ συγγράμματα κτλ. ἐν τῇ Μαυρογορδατεῖᾳ Βιβλιοθήκῃ σελ. 94—105. 10) τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου σελ. 47—48. 11) Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος 2 (1885—1889) σελ. 679. 12) Νικηφόρον Καλογεράν ἐν Νέᾳ ἡμέρᾳ 1890. ἀριθ. 809—812 (14 Ἰουνίου μέχρι 5 Ἰουλίου). 13) L. Keiser Philostrati libri de gymnastica, Heidelb. 1840. 14) Boissonade, Anecd. nova σελ. 349—362, ἐνθα συγγραφή Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ «περὶ ὄρων ζωῆς».

ὑποθέσεως πραγματεῖαν Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἢ καὶ ἄλλου τῶν συγ-
χρόνων αὐτῷ ἢ καὶ προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων ἀνευρῶν πέμψη
ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν.

Ἡ προκειμένη πραγματεία εἶνε λύσις ἀπορίας, ἣν προέβλεπε Μάρκῳ
τῷ Εὐγενικῷ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος¹, προϋποτίθησι
δὲ τὴν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ φι-
λόσοφος διδάσκει ἐν Φαίδρῳ κεφ. 24 τάδε.

Τὸ μὲν ἄλλο κινουῦν καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, ἐπειδὴ δύναται νὰ
παύσῃται κινούμενον, δύναται νὰ παύσῃται καὶ ζῶν. Τὸ δὲ ἑαυτὸ κί-
νουῦν, ἐπειδὴ δὲν ἀπολείπει ἑαυτό, οὐδέποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ
καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα κινουῦνται, τοῦτο εἶνε πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως.
Ἡ δὲ ἀρχὴ εἶνε ἀγέννητον, ὡς ἀγέννητον δὲ εἶνε κατ' ἀνάγκην καὶ ἀδιά-
φθορον. Οὕτω λοιπὸν κινήσεως ἀρχὴ εἶνε τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινουῦν· τοῦτο δὲ
τὸ αὐτοκίνητον καὶ, ὡς μηδέποτε λήγον κινούμενον, ἀεικίνητον οὔτε
νὰ φθαρῇ οὔτε γένεσιν νὰ λάβῃ δύναται, εἶνε ἄρα ἀθάνατον. Ἄλλ'
αὐτοκίνητον καὶ ἀεικίνητον εἶνε ἡ ψυχὴ, διότι οὐσία καὶ λόγος τῆς
ψυχῆς εἶνε τὸ ὑφ' ἑαυτῆς κινεῖσθαι. Πᾶν δὴλα δὴ σῶμα ἐξωθεν μὲν
ἔχον τὴν κίνησιν εἶνε ἄψυχον, ἐνδοθεν δὲ ἐξ ἑαυτοῦ ἔχον αὐτὴν εἶνε
ἔμψυχον· διότι τοῦτο εἶνε τῆς ψυχῆς ἡ φύσις, τὸ ἐνδοθεν ἐξ ἑαυτῆς
κινεῖσθαι. Ἄφ' οὗ λοιπὸν τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινουῦν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ψυχὴ,
ἐξ ἀνάγκης ἡ ψυχὴ εἶνε ἀγέννητον καὶ ἀθάνατον.

Ἡ ψυχὴ ἄρα κατὰ τὸν Πλάτωνα εἶνε ἀθάνατος ὡς αὐτοκίνητος καὶ
ἀεικίνητος.

Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ταύτης ὀρμώμενος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης
ὁ Παλαιολόγος ἐρωτᾷ Μάρκον τὸν Εὐγενικόν.

Ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶνε ἀθάνατος διότι εἶνε αὐτοκίνητος, διατί νὰ μὴ εἶνε
ἀθάνατος καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων, ἀφ' οὗ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τούτων
ὑπάρχει τὸ ἀεικίνητον;

Τὴν ἀπορίαν λύει Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς ἀρνούμενος τῇ τῶν ἀλόγων
ψυχῇ τὸ αὐτοκίνητον καὶ ἐπομένως καὶ τὸ ἀεικίνητον. Κατασκευάζει
δὲ τὸν λόγον ὡδὲ πῶς.

¹ Τοῦτο λέγεται διαρρηθὴν ἐν τῇ Φαβρίκιου Ἑλληνικῇ βιβλιοθήκῃ, τόμ. XI, σελ.
672, ἀριθ. 4., ὅθεν φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς χειρογράφοις, ἃ εἶχον πρὸ ὀρθοκλμῶν ὁ Φα-
βρίκιος καὶ ὁ Harles, πρόσκειται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ πραγματεία
αὕτη εὑρεται καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης δεκάτῃ ὀγδῶσῃ τῆν τάξιν. Ἴδὲ
Μαυρογορδ. Βιβλιοθ. Ἀνέκδοτα Ἑλληνικὰ συγγραμμάτια κτλ. σελ. 96, ἀριθ. 18.

Πρῶτον ὀρίζει τὸ αὐτοκίνητον καὶ ἀεικίνητον τῆς ψυχῆς τῶν λογικῶν ὄντων καὶ δεικνύει ἔπειτα ὅτι τοιοῦτόν τι δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀλόγων. Ἡ ἀνθρωπίνη, λέγει, ψυχὴ φύσει χωριστὴ τοῦ σώματος ὑπάρχουσα οὐ μόνον ἐν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ζωὴν ἀπασαν δύναται νὰ χωρίζῃ ἑαυτὴν τοῦ σώματος καὶ νὰ κινῆ ὅπου θέλει· τοῦτο δὲ εἶνε ὁ καλοῦμεν νοεῖν. Ἡ ἡμετέρα ψυχὴ οὐ μόνον τὰ ἐκτὸς ἡμῶν διὰ τῆς νοήσεως νοεῖ καὶ περὶ αὐτὰ στρέφεται καὶ κινεῖται ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν τοῦ σώματος ἐνεργειῶν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὴν νοεῖ ὡς νοητὴν οὐσίαν καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸ σῶμα οὐσαν. Εἶνε λοιπὸν αὐτοκίνητος διὰ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ ἑαυτὴν κινεῖ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀεικίνητος. Τὸ δ' ἀεικίνητον δὲν ἔχει ἡ ψυχὴ κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ δυνάμει· δὲν πρέπει δὴλα δὴ νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὴν ὡς αἰεὶ κατ' ἐνέργειαν κινουμένην, διότι καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους ἡρεμεῖ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ὡς αἰεὶ δυναμένην γὰ κινῆται. Δυνάμει λοιπὸν ἔχει ἡ ψυχὴ τὸ ὑφ' ἑαυτῆς κινεῖσθαι καὶ τὸ αἰεὶ κινεῖσθαι, τούτοις δὲ βεβαίως ἔπεται τὸ ἀθάνατον, διότι τὸ δυνάμεγον γὰ κινῆται αἰεὶ δύναται πάντως καὶ αἰεὶ γὰ ὑπάρχει.

Τὸ αὐτὸ δ' ὁμως δὲν δυνάμεθα, λέγει ὁ Μάρκος, νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ψυχῆς· διότι ἡ τῶν ἀλόγων ψυχὴ δὲν εἶνε χωριστὴ τοῦ σώματος, ἐπομένως οὔτε ἀφ' ἑαυτῆς οὔτε αἰεὶ νὰ κινῆται δύναται. Τούτου δὲ μάρτυρα ἐπάγεται τὸν Ἀριστοτέλην. Κατὰ τὸν περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς ὀρισμὸν τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων εἶνε, λέγει, ἐντελέχεια τοῦ οἰκείου σώματος, ὃ ἐστὶν οὐδὲν ἄλλο ἢ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐνεργεῖα. Ἀφ' οὗ λοιπὸν κατὰ τὸν τοῦ Ἀριστοτέλους λόγον ἡ τῶν ἀλόγων ψυχὴ εἶνε αὐτὸ τὸ σῶμα ἐνεργεῖα καὶ πλέον οὐδέν, δύναται μὲν νὰ λεχθῆ περὶ αὐτῆς ὅτι κινεῖ τὸ σῶμα, οὐδαμῶς δὲ ὅτι κινεῖ καὶ ἑαυτὴν. Τὸ ἄλογον ζῷον στερεῖται τῶν γνωρισμάτων τοῦ λογικοῦ, ἥτοι νοήσεως, κρίσεως, βουλήσεως, προαιρέσεως. Τὸ ἄλογον ζῷον δὲν νοεῖ, διότι οὐδὲ νοητὸν ἂν ὑπάρχῃ γινώσκει· δὲν κρίνει, διότι φαντασιούται μὲν, δὲν δύναται ὁμως νὰ παρακολουθῆ ταῖς φαντασίαις. Ἐν ᾧ π. χ. ἡμεῖς φανταζόμενοι τὸν ἥλιον ποδιαῖον νοοῦμεν αὐτὸν πολλαπλασίονα τῆς γῆς ἀπέσης, τὸ ἄλογον ζῷον ὑπολαμβάνει αὐτὸν τοσοῦτον, ὅσον ἂν φαντάζεται αὐτόν. Καὶ ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ὀρεγόμενός τινος δύναται νὰ κρατήσῃ ἑαυτοῦ καὶ πάλιν ἀποτρεπόμενος ὑπὸ φόβου τινὸς δύναται νὰ προτρέψῃ ἑαυ-

τόν, τὸ ἄλογον οὐδὲν τούτων δύναται νὰ πράξῃ. Διευθύνουσι δ' αὐτὸ μόνον αἰσθησις καὶ θυμὸς καὶ φαντασία. Ταῦτα δὲ δὲν εἶνε ἐνέργειαι ἀλλὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων εἶνε αὐτοκίνητος λόγῳ, ὅτι κινεῖ τὸ σῶμα· διότι τὰς ἀρχὰς τῆς τοιαύτης κινήσεως δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν ἀλόγων ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ λαμβάνει ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας τινός. Ἀμφότερα δέ, ἡ τε αἰσθησις καὶ ἡ φαντασία, εἶνε παθήματα τῆς ψυχῆς καὶ οὐχὶ ἐνέργεια· διότι αἰσθησις μὲν εἶνε εἰσδοχὴ τις τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν, φαντασία δὲ μορφή τῶν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἀπομακρυνόμενων τύπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὰ κατὰ φαντασίαν νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς καλεῖ. Ἄτοπον δὲ θὰ ἦτο καὶ ἂν τις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων κινεῖ ἑαυτήν, ὅτε κατὰ τοὺς ὕπνους φαντασιουῦται. Πῶς λέγει ὅτι ἐκίνει ἑαυτήν, ὅποτε οὐδὲ τὸ σῶμα δύναται νὰ κινή; Κινουμένη ἄρα καὶ πάσχουσα ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς φαντασίας κινεῖ μὲν τὸ ἴδιον σῶμα ἢ τῶν ἀλόγων ψυχὴ, ἑαυτὴν δὲ οὐδαμῆ οὐδαμῶς οὐδέποτε κατ' οὐδένα λόγον. Τὴν τῆς λογικῆς καὶ ἀλόγου ψυχῆς κίνησιν διασαφηνίζει διὰ τοῦ ἐξῆς παραδείγματος. Τὴν μὲν λογικὴν ψυχὴν παραβάλλει πρὸς ἐρέτην, ὅστις κινεῖ τὸ πλοῖον ἐνδοθεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν δύναται νὰ κινή, ὅσκις ἂν θέλῃ, τὴν ἑαυτοῦ κίνησιν, τὴν δ' ἄλογον πρὸς ἰστίον τι, ὅπερ κινεῖ μὲν καὶ αὐτὸ τὸ πλοῖον, ἀλλ' ἀφ' οὗ κινήθῃ καὶ κολπωθῆ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἑαυτὸ δὲ οὐδέποτε δύναται νὰ κινήσῃ.

Δὲν εἶνε ἄρα αὐτοκίνητος ἡ τῶν ἀλόγων ψυχὴ, οὐδὲ ἀθάνατος ἄρα.

Ἄλλ' ἐδύνατο νὰ ὑπολάβῃ τις, ὅτι δὲν εἶνε μὲν αὐτοκίνητος ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων καθ' ἑαυτήν, εἶνε δ' ὅμως τὸ συναμφοτέρων, ἤτοι τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενον ἄλογον ζῶον. Οὐδὲ τοῦτο, λέγει, εἶνε αὐτοκίνητον· διότι τὸ ἄλογον ζῶον δὲν κινεῖ αὐτὸ ἑαυτό, ἀλλὰ μέρος μὲν αὐτοῦ κινεῖ, μέρος δὲ κινεῖται, καθάπερ ἐπὶ τῶν πλοίων. Τοῦτο δὲ δὲν εἶνε τὸ αὐτοκίνητον, ἀλλὰ τὸ ὅλον ὅλον ἑαυτὸ κινεῖν.

Περὶ τοῦ φθαρτοῦ τῆς τῶν ἀλόγων ψυχῆς δὲν ἔπρεπε κυρίως νὰ ᾖ ὑπάρχῃ ἀπορία, μᾶλλον ὤφειλέ τις, λέγει, νὰ ἀπορήσῃ περὶ τοῦ οὐρανοῦ, πῶς, ἐν ᾧ εἶνε καὶ αὐτοκίνητος καὶ ἀεικίνητος, δὲν εἶνε ἀφθαρτος. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπορίαν ταύτην λύει Μάρκος ὁ Εὐγενικός λέγων, ὅτι τοῦ οὐρανοῦ αἱ κινήσεις εἶνε φυσικαὶ καὶ ὠρισμέναί, αἱ δὲ τοιαῦται κινήσεις δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν προκειμένην ζήτησιν. Διότι τὰ φυσικὰ σώματα δὲν λέγονται ὅτι κινεῖνται ὑφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως ὠρισμένως,

τὰ μὲν κοῦφα πρὸς τὰ ἔνω καὶ μένουσιν ἔνθα κινουῦνται, τὰ δὲ βαρέα πρὸς τὰ κάτω καὶ μένουσι καὶ αὐτὰ ὅπου κινουῦνται. Ἐκάστη δὲ κινήσει ἀντίκειται μόνῃ καὶ διαδέχονται ἀλλήλας. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐσχάτου σώματος, τοῦ οὐρανοῦ, συνέχονται πρὸς ἀλλήλας ἢ τε κινήσεις καὶ ἡ μόνῃ· διότι περίξ μὲν κινεῖται ὁ οὐρανός, διότι ἔχει τοιοῦτον σχῆμα καὶ διότι ἡ τριαύτη κίνησις εἶναι ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν τῶν περιεχομένων, ἔπαυστον δ' ἔχει τὴν κίνησιν, διότι δὲν διαδέχεται αὐτὴν ἡ μόνῃ, ἀλλὰ μόνῃ καὶ κινήσεις ὑπάρχουσιν ἅμα. Ἐν ᾧ δὴλα δὲ τὰ μέρη τοῦ οὐρανοῦ ἄλλοτε ἄλλους τόπους ἐπικαταλαμβάνουσι, τὸ ὅλον μένει ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ οὕτως ὁμοῦ καὶ κινεῖται καὶ μένει.

Οὔτε ἄρα ὁ οὐρανός αὐτοκίνητος, οὔτε ἡ τῶν ἀλόγων ψυχὴ μόνῃ ἄρα ἢ ἀνθρωπίνη καὶ λογικὴ ψυχὴ αὐτοκίνητός τε καὶ ἀεικίνητος καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄφθαρτος.

Παραχωρήσωμεν ἤδη τὸν λόγον αὐτῷ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Ἐφέσου Μάρκῳ τῷ Εὐγενικῷ, ἵνα λάβωμεν πείραν τῆς τε λέξεως καὶ τοῦ συλλογιστικοῦ αὐτοῦ τρόπου.

Ἀπορία. «Εἰ διὰ τὸ αὐτοκίνητον ἡ ψυχὴ καὶ ἀθάνατος εἶναι δείκνυται — τούτῳ μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ ἀεικίνητον, ἐκείνῳ δὲ τὸ ἀθάνατον — διὰ τί μὴ καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων ἀθάνατος, εἴ γε¹⁾ ταύτη τὸ ἀεικίνητον πρόσσεστιν ;

Λύσεις. «Ἡ ἀνθρωπίνη καὶ λογικὴ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος ὑπάρχουσα κατὰ φύσιν οὐκ ἐν τῷ θανάτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ζωὴν ἅπασαν χωρίζειν ἑαυτὴν τοῦ σώματος δύναται καὶ κινεῖν ὅποι βούλεται. Τοῦτο δὴ ὁ καλοῦμεν νοεῖν· νοεῖ γὰρ ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ περὶ τὰ ὑποκείμενα τῇ νοήσει στρέφεται καὶ κινεῖται μηδὲν προσχρωμένη ταῖς διὰ τοῦ σώματος ἐνεργείαις, μήτε μὴν ἐκ τούτων τὰς ἀφορμὰς ἔχουσα· καὶ ἑαυτὴν δὲ νοεῖ, νοητὴν οὐσίαν οὔσαν καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο οὖν αὐτοκίνητος, ὅτι καὶ ἑαυτὴν κινεῖ μὴ μόνον τὸ σῶμα, κἀντεῦθεν ἀεικίνητος, οὐχ ὡς αἰεὶ κατ'ἐνέργειαν κινουμένη—καὶ παρὰ τοὺς ὕπνους γὰρ ἡρεμεῖ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις—ἀλλ'ὡς αἰεὶ δυναμένη κινεῖσθαι· δυνάμει γὰρ ἐκληπτέον ἀμφοτέρα, τό τε ὑφ' ἑαυτῆς

1) Κωδ. Μονῆς Κοσινίτζης : εἴ γε καὶ ταύτη.

κινεῖσθαι καὶ τὸ ἀεὶ κινεῖσθαι. Τούτοις δὲ δήπου τὸ ἀθάνατον ἔπεται· τὸ γὰρ ἀεὶ κινεῖσθαι δυνάμενον καὶ ἀεὶ δύναται εἶναι πάντως.

» Ἡ δὲ ψυχὴ τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐντελέχεια τοῦ οἰκείου σώματος οὔσα—τοῦτον γὰρ δὴ τὸν ὄρον Ἀριστοτέλης ἀπέδωκε τῆς καθόλου ψυχῆς—τὸ σῶμα μὲν ἂν λέγοιτο κινεῖν, ἑαυτὴν δ' οὐδαμῶς, ἢ γε μηδὲν οὔσα παρὰ τὸ σῶμα· τοῦτο γὰρ αὐτὸ τὸ ζῶον εἶναι τὸ σῶμα τῆ ἐνεργείᾳ, τοῦτ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀλόγων ψυχὴ καὶ πλέον οὐδὲν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον.

» Οὔτε οὖν διὰ τὸ κινεῖν τὸ σῶμα λέγοιτ' ἂν αὐτοκίνητος, οὔθ' ὅτι τὰς ἀρχὰς τῆς τοιαύτης κινήσεως ἐξ αἰσθήσεως ἢ φαντασίας τινὸς ποιεῖται· ἢ τε γὰρ αἰσθησις εἰσδοχὴ τίς ἐστι τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν, καὶ ἡ φαντασία μονὴ τῶν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἀποματτομένων τύπων· πάθος ἄρα ἀμφοτέρω καὶ τὸ κατ' αὐτὰς ἐνεργεῖν οὐ κινεῖν ἐστὶ τὴν ψυχὴν, οὐδ' ἐνεργεῖν μᾶλλον ἢ πάσχειν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατὰ φαντασίαν νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς Ἀριστοτέλης καλεῖ. Ἄτοπον δὲ καὶ εἴ τις οἶοιτο κατὰ τοὺς ὕπνους τὴν ψυχὴν φαντασιουμένην ἑαυτὴν κινεῖν, ἢ γε μηδὲ τὸ σῶμα δύναται τότε. Κινουμένη ἄρα καὶ πάσχουσα ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων, λέγω δὲ ὑπ' αἰσθήσει προσπίπτουσα ἢ φαντασίας ὑποβαλλούσης, οὕτω κινεῖ τὸ ἴδιον σῶμα, ἑαυτὴν δ' οὐδαμῆ οὐδαμῶς οὐδέποτε κατ' οὐδένα λόγον, ἢ γὰρ ἂν καὶ χωριστὴ ὑπῆρχε κίνεσθαι ἀθάνατος. Ἄλλ' οὔτε νοεῖ, καὶ γὰρ οὐδ' ὅτι ἐστὶ νοητὸν οἶδεν, οὔτε ἐπίσταται, τὸ καθόλου γὰρ ἀγνοεῖ· χρωμένη δὲ μόνον ταῖς φαντασίαις οὐκέτι παρακολουθεῖν αὐταῖς οὐδὲ κρίνειν δύναται, καθάπερ ἡμεῖς. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς μὲν τὸν ἥλιον φανταζόμενοι ποδῆϊον πολλαπλασίονα τῆς γῆς ἀπάσης νοοῦμεν καὶ ἐπιστάμεθα, τὸ δὲ ἄλογον εἴ γε τοσοῦτον αὐτὸν ἐφαντάσθη, τοσοῦτον ἂν καὶ εἶναι ὑπέλαβε· καὶ ἡμεῖς μὲν ὁρῶντες ἐπί τι καὶ ὀρεγόμενοι δυνάμεθα καὶ ἐπισχεῖν ἑαυτούς, καὶ ἐκκλίνοντες αὐθις ὑπὸ τινος φόβου δυνάμεθα ἑαυτούς προτρέψαι, τὸ δ' ἄλογον οὐδὲν τούτων· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτῷ τὸ κρίνον τὰς φαντασίας. Οὐκ ἄρα μόνον οὐχ' ὑφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ τῶν ἀλόγων, ἀλλ' οὐδὲ ἀφ' ἑαυτῆς κινεῖται· βούλησις γὰρ ἐν αὐτῇ οὐκ ἐστὶν οὐδὲ προαίρεσις, θυμὸς δὲ καὶ ἐπιθυμία μόνον, ὑφ' ὧν φαντασιουμένη καὶ πάσχουσα κινεῖ μὲν τὸ σῶμα προηγουμένως, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ καὶ ἑαυτὴν συγκινεῖ τὴν ἐκείνου τοῦ σώματος κίνησιν, οὐ τὴν ἑαυτῆς, καί, ὡς ἐν ὑποδείγματι φάναι, ἢ μὲν λογικὴ ψυχὴ ἔοικεν ἐρέτῃ, κινουῦντι τὸ πλοῖον ἐνδοθεν, ὅς γε καὶ

ἑαυτὸν ὁπότε βουληθεῖη κινεῖν δύναται τὴν ἑαυτοῦ κίνησιν, ἢ δὲ ἄλογος ἰστίῳ τινί, κινουῦντι μὲν καὶ αὐτῷ τὸ πλοῖον, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος κολπουμένῳ καὶ ἑαυτὸ μηδέποτε κινεῖν δυναμένῳ.

»Οὕτω μὲν οὖν οὐχ ὑπάρχει τὸ αὐτοκίνητον τῇ ἀλόγῳ ψυχῇ καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ ἀθάνατον. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ συναμφοτέρων ἐρουμένον αὐτοκίνητον εἶναι κυρίως, φημί δὲ τὸ ζῶον· οὐ γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, ἀλλὰ μέρος μένει αὐτοῦ κινεῖ, μέρος δὲ κινεῖται, καθάπερ ἐπὶ τῶν πλοίων. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι τὸ αὐτοκίνητον, ἀλλὰ τὸ ὅλον ὅλον ἑαυτὸ κινουῦν. Εἰ οὖν τι τοιοῦτον ἐχρῆν ἀπορεῖν, ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ μᾶλλον ἐχρῆν, ὅπως αὐτοκίνητός τε καὶ ἀεικίνητος ὢν οὐκ ἔστιν ἄφθαρτος. Φαμὲν δὲ καὶ πρὸς τοῦτο μηδαμῶς ὑπάγεσθαι τῷ τοιοῦτῳ λόγῳ τὰς φυσικὰς καὶ ὠρισμένας κινήσεις· οὐ γὰρ ὑφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι λέγονται τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ εἰ τὰ μάλιστα κινήσεώς τε καὶ ἡρεμίας ἀρχὴν τὴν φύσιν αὐτὴν ἔχουσι. Κινουῦνται δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως ὠρισμένως, τὰ κοῦφα μὲν πρὸς τὰ ἄνω, καὶ μένουσιν ἐνθα κινουῦνται, τὰ βαρέα δὲ πρὸς τὰ κάτω, καὶ μένουσι καὶ αὐτὰ ὅπου κινουῦνται. Ἀντίκειται δὲ ἐκάστη κινήσει μονή, καὶ διαδέχονται γε ἀλλήλας· παῦλα γάρ ἐστι τῆς κινήσεως ἡ μονή. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐσχάτου σώματος, λέγω δὲ τοῦ οὐρανοῦ, συνέρχονται πρὸς ἀλλήλας ἡ κινήσις τε καὶ ἡ μονή· περίξ μὲν γὰρ κινεῖται διὰ τὸ τοιοῦτον ἔχειν τὸ σχῆμα καὶ τὴν τοιαύτην κίνησιν ἀναγκαίαν εἶναι πρὸς σωτηρίαν τῶν περιεχομένων· ἄπαυστον δὲ ἔχει τὴν κίνησιν, οὐ γὰρ διαδέχεται αὐτὴν ἡ μονή, ἀλλὰ σὺν αὐτῇ θεωρεῖται· τῶν γὰρ μερῶν αὐτοῦ ἄλλοτε ἄλλους τόπους ἐπικαταλαμβάνοντων, τὸ ὅλον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ μένει, καὶ οὕτως ὁμοῦ καὶ κινεῖται καὶ μένει.

»Οὕτ' ἄρα ὁ οὐρανὸς αὐτοκίνητος οὐθ' ἡ τῶν ἀλόγων ψυχῇ. Μόνη ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη καὶ λογικὴ ψυχὴ αὐτοκίνητός τε καὶ ἀεικίνητος καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄφθαρτος».

Πῶς χρησιμοποιοεῖ Μάρκος ὁ Εὐγενικός τὴν περὶ ψυχῆς διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ τῶν ἀλόγων ψυχὴ εἶνε θνητή, θὰ ἐξετάσωμεν ἀλλαχοῦ.

